

Bělohrad, Radim

[Warren, Mary Anne. Moral status: obligations to persons and other living things]

Pro-Fil. 2009, vol. 10, iss. 1, pp. [40]-44

ISSN 1212-9097

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/138982>

Access Date: 09. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Warren, Mary Anne: *Moral status: obligations to persons and other living things.*
Oxford University Press US, 1997

Radim Bělohrad

Proč je v naší kultuře nesprávné zabít a sníst psa, zatímco u prasete to nevádí? Jistě je strašné bezdůvodně zabít člověka. Je také strašné takto bezdůvodně zašlápnout pavouka nebo zabít mouchu na stěně? A co utrhnout květinu, rozkopat mraveniště nebo vykácet les? Jsou některé z těchto činů z morálního hlediska bezproblémové? Nebo jsou všechny problematické? A jsou všechny problematické stejnou mírou? Pokud ne, proč?

To jsou některé otázky, které mohly motivovat vznik knihy *Morální status* od autorky Mary Anne Warrenové. Ať už na každou z nich odpovíme jinak, v jejich pozadí se skrývá jedna filozoficky velice zajímavá skutečnost: objekty světa jsou rozděleny na dvě skupiny - ty, které mají takzvaný morální status, a ty, které ne. Morální status je určitá forma privilegia, která danému objektu zaručuje, že s ním nemůže být zacházeno libovolně. Co přesně morální status je a na čem je založen, je otázka, na kterou se snaží autorka v knize odpovědět.

Knihy je rozdělena na tři části - kritickou, ve které autorka poukazuje na nedostatky některých koncepcí morálního statusu, konstruktivní, kde buduje vlastní, multi-kriteriální koncepci, a aplikační, ve které tuto koncepci užívá k osvětlení tří palčivých morálních otázek - euthanasie, interrupce a práv zvířat. V rámci celé knihy lze sledovat autorčiny úvahy etické - snahu o rozlišení morálních skutků od nemorálních, meta-etické - snahu o vymezení ontologické povahy morálního statusu, a metodologické - snahu postihnout proces zjišťování morálního statusu objektu.

V úvodní části autorka kritizuje řadu koncepcí. První je koncepce *úcty k životu* Alberta Schweitzera, podle které je postačující a nutnou podmínkou morálního statusu bytí živým organismem. Všechny a pouze živé organismy mají morální status a navíc tento status je napříč živým světem konstantní - člověk má úplně stejný status jako například virus chřipky. Zabít jakýkoli z těchto organismů je nemorální. Autorka kritizuje předpoklad této koncepce, podle kterého všechny živé organismy mají vůli k životu, protože vůle vyžaduje alespoň elementární formy vědomí. Poukazuje také na nepraktičnost koncepce, protože přílišný respekt ke všemu živému by rychle vedl k ohrožení člověka samého. Schweitzer ovšem netvrdí, že v žádném případě nemáme ubližovat žádnému živému tvoru - ví, že to činit musíme. Potíž je, že i tak jsou tyto skutky vnímány jako hluboce nemorální, z čehož plyne, že už jen tím, že se staráme o vlastní zdraví a přežití, pácháme nezměrné množství nemorálních

skutků a každý den značně zatěžujeme své mravní svědomí. Toto je podle Warrenové další nepřijatelný důsledek koncepce úcty k životu. Za lepší formu této koncepce považuje autorka tzv. koncepci *život plus*, která zachovává nutnost respektu k živým organismům, ale nezaručuje stejný morální status pro všechny živé bytosti. Život se tak stává postačující podmínkou pro určitý morální status, ale ne plný.

Druhá koncepce, která je podle autorky nepřijatelná, je ta, podle které nikoli život, ale život schopný cítění, subjektivního vnímání slasti a bolesti (anglicky *sentience*) je postačující a nutnou podmínkou pro morální status. Toto je koncepce například Petera Singera, podle kterého bychom měli v našem morálním rozhodování dát stejnou váhu srovnatelným zájmům všech vnímavých bytostí. Například má bolest a bolest mého psa mají při morálním rozhodování stejnou hodnotu. Warrenová nachází u této koncepce následující problémy: Zaprvé je upírán jakýkoli morální status entitám jako jsou rostliny, ekosystémy, krajinné útvary, přírodní druhy. Mnozí environmentální filozofové se domnívají, že toto je chyba. Další námitky přichází ze strany feministických filozofů, dle kterých utilitární přístup nedostatečně zohledňuje sociální vztahy mezi bytostmi. Podle této kritiky bude díky sociálním aspektům můj vztah k mému psovi vždy mnohem silnější než k jinému a můj vztah k dítěti vždy silnější než k nelidské bytosti, byť mající srovnatelnou úroveň vnímání. Tuto skutečnost koncepce vnímajícího subjektu nedokáže zohlednit. Zastánci lidských práv dále poukazují, že Singerův preferenční utilitarismus neumožňuje připsat silná práva jednotlivým bytostem. Například právo na život nelze relativizovat na základě utilitárního zvažování. Žádná osoba nesmí být zabita, i kdyby z toho mělo těžit libovolné množství jiných bytostí. Oproti koncepci vnímajícího subjektu vyzdvihuje Warrenová její slabší variantu, anglicky tzv. teorii *sentience plus*, která opět změkčuje tvrdost původních kritérií. Podle této nové varianty je schopnost vnímání podmínka postačující pro určitý morální status, ale ne plný.

Třetím pojetím, které Warrenová napadá, je to, které spojuje morální status s pojmem osoby. Osoba je jednou definovaná úzce jako bytost schopná morálního jednání (např. u I. Kanta), podruhé definované široce jako subjekt života (např. u T. Regana). Podle Kanta mají plný morální status jen a pouze takové bytosti, které jsou zároveň schopny morálního jednání, jsou to morální činitelé. Tyto musí každá jiná osoba respektovat jako cíle, nikoli prostředky, zatímco k ostatním bytostem, které nespádají do této elitní skupiny, takové povinnosti nemá. Warrenová namítá, že tato teorie je nesmírně elitářská - jen relativně velmi malý počet bytostí splňuje Kantovy striktní požadavky, takže například mentálně postižení lidé, děti, inteligentní zvířata a vnímaví tvorové z této kategorie vypadají. Warrenová už předtím argumentovala, že vnímavost je postačující pro určitý, byť ne plný morální status, takže nemůže akceptovat, že schopnost morálního jednání je nutnou podmínkou. U Toma Regana je postačující a nutnou podmínkou pro vlastnictví morálního statusu bytí *subjektem života*. Subjekty života mají primárně schopnost vědomé zkušenosti, ale také některé komplexnější mentální kapacity jako paměť, přání, emocionální život a podobně. Od Kantových osob se významně liší tím, že nemusí, a to ani potenciálně, být morálními činiteli. Regan chápe subjekty života poměrně široce. Říká, že jakýkoli savec, který je starší než jeden rok, velice pravděpodobně spadá pod tento pojem. Opět platí, že všechny bytosti, které spadají pod tento pojem, mají stejný, a to

plný morální status a je třeba se k nim chovat jako k cílům. Potíž je podle Warrenové v tom, že tato teorie nás nutí zasahovat do přirozeného potravního řetězce v divoké přírodě. Je-li naší povinností zachránit život osoby, které někdo ubližuje, pak je také podle Reganovy koncepce naší povinností zachránit život třeba srnci, na kterého útočí medvěd. Reganova teorie neposkytuje žádné prostředky, jak tomuto důsledku zabránit. Dále také tato teorie nemá podle Warrenové prostředky k ochraně celých živočišných druhů a ekosystémů, což je slabina, kterou kritizují zejména environmentalisté. Naopak vyžaduje respekt k bytostem, které jsou člověku přímo nebezpečné, jako krysám a potkanům. Warrenová tedy opět vyzdvihuje umírněnou variantu těchto teorií, podle které je status osoby v Kantově smyslu pouze postačující, nikoli nutnou podmínkou pro plný morální status.

Tím Warrenová vyčerpává ty teorie morálního statusu, které jej ztotožňují s jednou, potenciálně vysoce komplexní, vnitřní vlastností objektu - životem, vnímáním, bytí osobou. Existují ale také koncepce, podle které je morální status esenciálně relační záležitost. Při zkoumání, které bytosti mají morální status nelze podle některých teoretiků přehlížet také sociální nebo ekologické vztahy, do kterých bytosti vstupují. J. Baird Callicott tvrdí, že morální status entity závisí na jejich sociálních a ekologických vztazích, tedy jejich roli v rámci sociální nebo biologické komunity. Nel Noddingsová obhájí pozici, podle které máme morální povinnosti výhradně vůči takovým bytostem, ke kterým jsme schopni si vytvořit vztah péče a které jsou schopny si být této péče vědomy a patřičně na ni reagovat. Podle Warrenové přináší obě koncepce důležité vhledy do problematiky morálního statusu, ale jako všechny předchozí ji zjednodušují. Naše povinnosti vůči jiným bytostem podle ní existují před existencí sociálních a ekologických relací v komunitě a mohou existovat nezávisle na naší schopnosti vytvořit si psychologickou potřebu péče.

Tím končí výčet teorií, které Warrenová shledává nedostatečnými. Autorka svou analýzou poukazuje na skutečnost, že všechny kladou dělicí čáru mezi bytosti, které si náš respekt zaslouží, a ty ostatní způsobem, který nenalézá patřičnou oporu v realitě a našich intuicích. Dochází k závěru, že žádná koncepce, která poskytuje jen jedno kritérium pro připsání morálního statusu, nemůže být uspokojivá, protože škála subjektů, vůči kterým máme morální povinnosti, je mnohem pestřejší, než lze jedním kritériem pokrýt.

Proto formuluje ve druhé části knihy svou multi-kritériální koncepci morálního statusu. Podle ní jsou pro morální status relevantní tato pravidla:

1. *Princip respektu k životu* - nemáme ubližovat živým organismům, nejsou-li k tomu vážné důvody, které neporušují další principy.
2. *Princip proti krutosti* - nemáme ubližovat vnímavým bytostem, pokud to není nezbytné pro bytosti mající vyšší morální status.
3. *Princip práv morálních činitelů* - morální činitelé mají plná a stejná základní morální práva.
4. *Princip lidských práv* - Lidské bytosti, které nejsou morálními činiteli, mají v rámci svých schopností stejná práva jako morální činitelé.
5. *Ekologický princip* - živé i neživé entity, které jsou důležitou součástí ekosystému, mají vyšší morální status, než jim náleží jen na základě jejich vnitřních vlastností.

6. *Mezidruhový princip* - Zvířata, která jsou členy smíšených sociálních komunit, mají vyšší morální status, než jim náleží jen na základě jejich vnitřních vlastností.

7. *Princip tranzitivity respektu* - pokud je to možné, morální činitelé by měli respektovat to, komu jiní morální činitelé připisují morální status.

Podle Warrenové mají být při připisování morálního statusu brány na zřetel všechny tyto principy najednou a uvedeny do optimálního stavu. Pak bude množina objektů s morálním statutem mnohem lépe odpovídat našim předteoretickým názorům na to, komu takový status přísluší.

Než se zamyslím nad předpoklady práce Warrenové, rád bych ilustroval způsob morálního rozhodování pomocí jejího multi-kriteriálního konceptu na příkladu vegetarismu. Autorka si klade otázku, zda je požadavek univerzálního lidského vegetarismu přijatelný. Ten by vyplýval například z koncepce Toma Regana, dle které každý subjekt života má stejný morální status jako jakýkoli jiný, tudíž je nepřipustné, aby lidé zabíjeli a pojídali zvířata. Ve slabší formě obhajuje vegetarismus také Singer, podle kterého osoby, které mají přístup k jiným formám potravy, mají morální povinnost maso z jídelníčku vynechat. Ze sedmi principů, které užívá Warrenová, by pro podporu vegetarismu mohl být použit princip respektu k životu, princip proti krutosti, ekologický princip a snad také princip tranzitivity respektu. Zvířata, která pojídáme, jsou živé bytosti, a tedy jim nemáme bezdůvodně ubližovat. Navíc jsou to vnímaví tvorové, schopní zakoušet slast i bolest, tudíž bychom jim neměli způsobovat bezdůvodně bolest a utrpení. Ekologický princip může poukazovat na to, že chov zvířat na maso může zbytečně zatěžovat ekosystém a redukovat biodiverzitu. Avšak v koncepci Warrenové jsou všechny tyto principy omezeny, v případě že jsou v rozporu s některými silnějšími. Tím jsou zde principy práv morálních činitelů a lidských bytostí - pro některé lidské bytosti může mít lov, chov a požívání masa tak výraznou nutriční, kulturní či náboženskou hodnotu, že upírat jim možnost takto činit by znamenalo značně oslabovat jejich morální práva. Jako příklady takových bytostí užívá Warrenová původní obyvatelé arktických oblastí závislé na lovu velryb, masajských kmenů závislých na chovu dobytka nebo dětí, starých lidí a těhotných žen, pro které má maso důležitou nutriční hodnotu. Poukazuje také na to, že chov a požívání zvířat nemusí nutně porušovat ekologický princip ani princip proti krutosti. Proto dochází k závěru, že univerzální morální zákaz požívání masa není tou správnou cestou, a nabízí jako alternativu snížení objemu požívání masa v populaci.

V úvodu této recenze jsem zmiňoval, že v práci lze vystopovat také meta-etické a metodologické momenty. Je nutno dodat, že jsou to právě tyto, častokrát jen naznačené názory, které vzbuzují řadu velmi zajímavých filozofických otázek.

Tak především je zajímavé se zamyslet metodologií, kterou autorka používá. Warrenová studuje řadu různých koncepcí morálního statusu. U každé z nich dochází k závěru, že její rozdělení bytostí na ty, vůči kterým máme morální povinnosti, a ty ostatní, je nepřijatelné. Některé bytosti, které by měly být objekty našeho morálního respektu, kritérium nepokrývá. Když Warrenová polemizuje s těmito koncepcemi, povětšinou používá jediný nástroj - srovnání výsledků dané koncepce s našimi intuicemi. Pokud se autorka domnívá, že dané

kriterium je příliš silné a nepokrývá všechny patřičné objekty, omezí často jeho platnost na postačující podmínku a učiní z něj jedno z několika legitimních kritérií v rámci své koncepce. Pro každou intuici, která není pokryta, přijímá další a další možná kritéria. Takto vytváří koncepci, která se nemůže zrovna pochlubit jednoduchostí. Autorka se hájí, že jednoduchost není vždy to nejdůležitější kritérium. Přesto její přístup vede k dalším otázkám.

Metodologie její práce totiž paradoxně odhaluje jedno jediné kritérium, se kterým autorka zjevně pracuje. Mohlo by být formulováno následujícím způsobem: Objekt má morální status tehdy a jen tehdy, když se společenství osob dohodne na základě svých morálních intuicí a citů, že si daný objekt zaslouží určitý stupeň ochrany. Na rozdíl od jednoduchých koncepcí Warrenová ve své práci intuice neodmítá. Přijímá všechny a hledá pro ně principy. Protože však jsou tyto intuice nepřevoditelné na jediný princip, je nucena formulovat principů hned několik, které se vzájemně doplňují. Ovšem pak je možné se ptát, zda bychom se měli obtěžovat vůbec nějaké principy formulovat a nevystačili bychom si jen s našimi intuicemi. Pokud totiž každé z nich vyjedeme vstříc a hledáme pro ni nové pravidlo, samotná pravidla nemají velkou hodnotu.

Zároveň nám její metodologie objasňuje její pohled na některé meta-etické otázky. Co je v koncepci Warrenové morální status? Zdá se, že autorka nemůže přijmout objektivistické pojetí. Morální status není v její koncepci něco existujícího před člověkem, něco věčného, něco, co objevujeme, spíše než tvoříme. Morální status je privilegium, které člověk uděluje prvkům světa kolem něj, a to někdy na dobu určitou. Například určitému živočišnému druhu může být udělen morální status po dobu jeho ohrožení, ale tento může být odejmut, pokud ohrožení pomine.

Nakonec také vyvstává otázka, zda problém nedefinovatelnosti morálního statusu pomocí jednoduchých kritérií nevyvstává také u ostatních etických pojmů. Nemohli bychom sestavit podobné multi-kritériální koncepce pojmu dobra, mravnosti a jiných? A pokud by k tomu došlo, je takový postup skutečně žádoucí? Opravdu není unifikace a jednoduchost koncepce jedním z fundamentálních požadavků na naše teorie?

Navzdory těmto pochybnostem považují knihu za velmi čtivou, s jasnou argumentační linií a jako dobrý úvod do některých etických teorií.